

Píše Markus Grill

(E*forum, 19. 07. 2024)

„Přeložená kniha je jako mrtvola.“ Thomas Bernhard nebyl příznivcem překladů. Jeho názor na *zpětný* překlad ovšem neznáme: tedy na text, který byl přeložen do cílového jazyka a je v novém překladatelském aktu převeden zpět do jazyka originálu. V bernhardovské rétorice nadsázky bychom zřejmě mohli mluvit o nalíčené mrtvole. Neměli bychom však nutně vycházet z předpokladu, že jde o prohrěšek proti jazykovému uměleckému dílu. Protože knihy se někdy ztrácejí. A právě to se stalo s jediným románem **Bibiany Amon** (1892–1966), který v roce 1939 vyšel ve francouzském překladu pod názvem *Barrières*. Původní německojazyčný rukopis se ztratil. Zmíněný zpětný překlad lze tedy chápat a přijmout jako nouzové ediční řešení, aby byl román v němčině vůbec dostupný.

Vypráví se v něm příběh životního boje mladé ženy ve Vídni na počátku 20. století. Protagonistka románu Anna Lisser se narodila do chudé rodiny. Vyrostla bez otce, s matkou, která dítě nenáviděla a týrala. V dospívání se dívka ovšem vymaní ze zhoubných poměrů a uteče do velkoměsta, kde usiluje o společenský vzestup. Anna je atraktivní a vypočítavá. Jenže muži, s nimiž se zaplétá, jsou ještě vypočítavější. A tak se potácí od jednoho milence ke druhému a zažívá střídavě luxus a bídu. Její vztah k sobě samé a k vlastnímu tělu je narušený: ačkoli se navenek chová sebevědomě, zápasí s pocity méněcennosti. Román *Barrières* [*Překážky*] je naléhavým psychogramem; nejde sice o nijak objevný text, ale tento příběh pokusu jedné ženy prosadit se ve společnosti ovládané muži (a o selhání tohoto pokusu) rozhodně stojí za přečtení.

Román znovuobjevil a přeložil literární vědec **Walter Schübler**. Chápe jej jako klíčový román, chceme-li se něco dozvědět o autorčině životě. K osudům hrdinky Anny Lisser přikládá informace o autorce Bibianě Amon a její době, takže do popředí vystupují mnohé paralely. Jde o postup, na který je třeba si zvyknout. Zvláště když se k hlasu vypravěče a životopisce přidává třetí hlas, který shrnuje pasáže z románu, který není přetištěn celý. Bibiana Amon byla dosud známá pouze jako okrajová postava v životopisech slavných mužů; jako múza Egona Schieleho nebo Franze Werfela. O její osobě se dochovalo jen málo zpráv. Současníci převážně pohrdavě vzpomínali na polovzdělanou, temperamentní a drzou krásku po boku Petera Altenberga a Antona Kuha v prominentních kavárenských kruzích metropole – jednalo se tedy v jistém ohledu o Capoteho Holly Golightly staré Vídne. Jako svébytná autorka je Bibiana Amon každopádně novým objevem.

Schüblerova kniha je jakýmsi neortodoxním hybridem: napůl román, napůl biografie.

Nakladatelství Edition Atelier se při jejím marketingu muselo obejít bez zavedeného žánrového označení. Celý titul knihy tak zní **Bibiana Amon. Eine Spurensuche** [Bibiana Amon. Po stopách]. Jedná se o chytré řešení. Vágní podtituly jako „objevitelské cesty“, „průzkumy“ apod. vzbuzují - jak známo - ve čtenářích literatury faktu touhu objevovat. O životopise by se stejně dalo hovořit pouze těžko. Svou nechuť ke konvenčnímu biografickému psaní prokázal Schübler již například svými alternativními studii o Johannu Nestroyovi (2001) a Antonu Kuhovi (2018). Odmítá v nich tu podobu životního příběhu, který se následkem přehnané chuti životopisce fabulovat vzdaluje od pramenů a narativně doslova vycpává mezery mezi tím, co z pramenů lze vyčíst. „Ó, pryč s tímto poetickým dějepiscem!“ (s. [6]) - známý Lessingův výrok knihu uvádí jako motto.

Schübler je pouze jedním hlasem dlouhé tradice výhrad vůči biografickému psaní. Pierre Bourdieu zavedl v roce 1986 pojem „biografická iluze“ (*L'illusion biographique*, 1986). A Sigmund Freud již v roce 1936 v jednom dopise prohlásil: „Biografickou pravdu nelze mít, a kdyby ji člověk měl, nebylo by jí zapotřebí“ (*Dopisy Arnoldu Zweigovi*, 1968, s. 137). Esejistický román Roberta Musila *Muž bez vlastností* je skvělým ironickým komentářem této lidské potřeby dávat životu smysl pomocí narativně konstruovaného řádu: „Blaze tomu, kdo může pronášet slova jako ‚když‘, ‚dříve než‘ a ‚načež‘! Ať se mu již přihodila sebešpatnější věc nebo se svíjel bolestí: jakmile je člověk schopen vyprávět události v chronologické posloupnosti, uleví se mu tak značně, jako by mu žaludek zahřívaly sluneční paprsky.“

Vědomě Schübler tedy své čtenáře nerozmazluje dokonale logickým a přehledným vyprávěním. Spíše se s tímto druhem prezentace konfrontuje - otevřeností, roztržitostí a rozporuplností. Jak oznamuje v předmluvě, staví „fikci a fakta vedle sebe, dokonce proti sobě“ (s. 8), místo aby je násilně vedl k syntéze. A konstruovanou povahu biografických poznatků zdůrazňuje tím, že vysvětluje, jak je získává. Závěrečná kapitola *Making of ... a Torso oder Leere Kilometer zuhauf* [Kniha o knize... torzo aneb Prázdných kilometrů k rozdávání] je záznamem o úsilí, úskalích a radostech při pátrání po rukopisech, knižních vydáních a základních životních údajích - u autorky, v jejímž případě nebylo k dispozici ani datum, ani místo narození, u níž dokonce ani přesně neznáme její jméno (Bibiana, Maria, Lili, Liliana): „Tak a teď tedy rodné a křestní matriky dvanácti lineckých farností. Večer za večerem a noc co noc v onom horkém létě roku 2018... až jsem 9. srpna v půl třetí ráno narazil v římskokatolické farnosti ‚Svaté rodiny‘ (dříve sv. Josefa) na to, co jsem hledal. Jen nerad jsem té noci odcházel spát, až se probudím, napadlo mě, už by to totiž nemusela být pravda“ (s. 153).

Životopisec v této knize velmi sympatickým a sebeironickým způsobem poskytuje vhled do svého řemesla. To není samozřejmost. Tím, že odhaluje vlastní pracovní metody a způsoby, jakými dochází k poznání, více vystavuje knihu kritice. Naopak nárok na absolutnost, který je typický pro řadu rozsáhlých biografických projektů, ponechává jen málo prostoru pro alternativní pohledy. Mnoho z nich nabízí řád a jistotu faktů, díky nimž se čtenáři „v chaosu cítí bezpečni“ (*Muž bez vlastností*). Schüblerova nenápadná knížečka - má 180 stran malého formátu včetně rejstříků

a poznámkového aparátu – se naopak koncentruje na to, čemu se říká tolerance rozpornosti: tedy na schopnost lidí přijímat nejednoznačnost. Jde o základní předpoklad pro existenci nejen odborného diskurzu, ale i pluralitní demokracie vůbec. *Bibiana Amon. Po stopách* je jednou z nejzajímavějších vědeckých biografií posledních let, a to zejména po koncepční stránce.

Přeložil Lukáš Motyčka

Walter Schübler: *Bibiana Amon. Eine Spurensuche*. Wien: Edition Atelier, 2022, 184 s.

www.ipsl.cz